

Justitieutskottets betänkande

1983/84:3

om langning m. m.

Motioner

I motion 1982/83:889 av Martin Segerstedt (s) och Lilly Bergander (s) begärs att riksdagen hos regeringen hemställer om kartläggning av rättstillämpningen i fråga om langning av alkohol samt om sådana förslag till skärpt lagstiftning som kartläggningen kan motivera.

Motionärerna anför att regeln om straffrihet för ringa fall i 78 § lagen (1977:293) om handel med drycker i praktiken leder till att ingripanden mot langning inte sker om den som misstänks har endast en liten flaska sprit. Enligt motionärerna synes det inom rättsväsendet ha utformats en praxis som inte tar hänsyn till om en enkel överlåtelse utgör ett led i en pågående illegal hantering av alkohol; i stället ser man enbart till det aktuella innehavet.

I motion 1982/83:1755 av Martin Olsson (c) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts angående dels förverkandebestämmelse avseende sprit m. m. som anträffas hos underårig (yrkande 1), dels kriminalisering av anstiftan till langning (yrkande 2).

Motionären anför att polisen och övriga rättsvårdande myndigheter anses i viss utsträckning sakna riktiga instrument i form av raka och lättillgängliga lagregler vad gäller bl. a. bekämpande av langning och förhindrande av att ungdom kommer åt alkoholhaltiga drycker; det skulle vara ägnat att underlätta om det fanns en klar förverkandebestämmelse som avsåg sprit, vin och starköl som anträffas hos den som är under 20 år och öl som anträffas hos den som är under 18 år. Enligt motionären förekommer det hos polisen i Sundsvall en rutin som innebär att polisen – om någon under 20 år anträffas med sprit, vin eller starköl eller någon under 18 år anträffas med öl och hävdar att dryckerna är hans egna – presumerar att innehavet föregåtts av brottslig langning eller olovlig dryckeshantering. Alkoholdryckerna tas då i beslag och hålls ut i avloppet på polisstationen. Detta förfaringssätt har enligt motionären tillämpats med gott resultat alltsedan våren 1980.

Vad gäller önskemålet om att straffbelägga anstiftan till langning anför motionären att en sådan kriminalisering torde vara väl förankrad i det allmänna rättsmedvetandet och dessutom få en betydande allmänpreventiv effekt.

Allmänt om gällande rätt

Den huvudsakliga lagregleringen av de förhållanden som tas upp i motionerna finns i lagen (1977:293) om handel med drycker (LHD). Lagen gäller försäljning och införsel av såväl alkoholdrycker som alkoholfria drycker (1 §). I enlighet med en hänvisning till definitioner i lagen (1977:292) om tillverkning av drycker, m. m. avses med alkoholdrycker spritdrycker, vin, starköl och annat öl vars alkoholhalt överstiger 1,8 viktprocent. Med försäljning avses varje form av tillhandahållande av dryck mot ersättning (2 §).

Det är förbjudet att sälja alkoholdrycker om rätt därtill inte föreligger enligt LHD (3 §). Vid detaljhandel med spritdrycker, vin och starköl får varor inte säljas eller lämnas ut till den som kan antas ej ha fyllt 20 år. Motsvarande gäller vid detaljhandel med öl och vid servering av alkoholdrycker i fråga om den som kan antas ej ha fyllt 18 år. Alkoholdrycker får heller inte säljas eller lämnas ut till den som är märkbart påverkad av alkohol eller annat berusningsmedel. Vidare skall utlämning av alkoholdrycker vägras om det finns särskild anledning att anta att varan är avsedd att olovligen tillhandahållas någon (11 §). Det är förbjudet att som ombud eller på därmed jämförligt sätt skaffa alkoholdrycker till den som enligt 11 § inte har rätt att få sådana varor utlämnade till sig. Spritdrycker, vin eller starköl får heller inte överlämnas som gåva eller lån till den som kan antas inte ha fyllt 20 år. Detsamma gäller i fråga om öl beträffande den som kan antas inte ha fyllt 18 år. Från det nyss sagda om gåvor eller lån är undantaget det fall att någon bjuder av en alkoholdryck för förtäring på stället (12 §).

Det centrala brottet i LHD är *olovlig försäljning av alkoholdrycker*. Ansvar härför kommer i fråga för den som uppsåtligen eller av oaktsamhet säljer alkoholdrycker utan tillstånd eller, om det inte behövs tillstånd, utan rätt enligt LHD, samt för den som serverar spritdrycker, vin eller starköl som har anskaffats på annat sätt än genom köp hos det statliga detaljhandelsbolaget, Systembolaget Aktiebolag. Straffet är böter eller fängelse i högst två år eller, om brottet är grovt, fängelse i högst fyra år (72 §).

Brottet *olovligt anskaffande av alkoholdrycker* innebär att någon i strid mot 12 § uppsåtligen eller av oaktsamhet skaffar alkoholdrycker åt annan. Straffet är detsamma som vid brott mot 72 § (74 §).

Den som innehar alkoholdrycker i uppenbart syfte att olovligen sälja dem döms för *olovligt innehav av alkoholdrycker* till böter eller fängelse i högst ett år (75 §).

Brottet *olovlig dryckeshantering* innebär i sin huvudform att någon uppsåtligen eller av oaktsamhet säljer eller lämnar ut alkoholdrycker i strid mot 11 § till någon som kan antas inte ha uppnått föreskriven ålder eller som är märkbart påverkad av alkohol eller annat berusningsmedel, eller vid partihandel underlåter att förvissa sig om att köparen har rätt att återförsälja varan. Straffet är böter eller fängelse i högst sex månader (76 §).

I ringa fall skall straff inte dömas ut för de gärningar som avses i 72 och 74–76 §§.

För försök till brott som avses i 72 och 74 §§ gäller reglerna i 23 kap. brottsbalken (BrB).

Om flera har medverkat till en sådan gärning som avses i 72 och 74–76 §§ eller vid försök till brott som avses i 72 och 74 §§ skall bestämmelserna om medverkansansvar i 23 kap. 4 och 5 §§ BrB tillämpas. Dock skall den vara fri från ansvar till vilken alkoholdrycker har sålts eller annars har anskaffats för personligt bruk (78 §).

I fråga om förverkande gäller bl. a. att drycker som har varit föremål för brott enligt LHD eller värdet av dryckerna samt utbyte av sådant brott skall förklaras förverkade om det inte är uppenbart obilligt. Detsamma gäller drycker hos den som enligt 78 § är fri från ansvar för brottet, dvs. hos den person som köpt eller annars skaffat alkoholdrycker för personligt bruk (79 §).

Ringa fall av langning

Bakgrund

Med uttrycket langning avses vanligen olovlig försäljning av alkoholdrycker (72 § LHD). Även olovligt anskaffande av alkoholdrycker (74 §) kallas ofta för langning. Den fråga om ansvar för langning i ringa fall som behandlas i motion 889 tar sikte på olovlig försäljning av alkoholdrycker.

Som nyss har redovisats är enligt 78 § LHD ringa fall av bl. a. olovlig försäljning av alkoholdrycker straffria. Regeln härom flyttades över till LHD vid dess tillkomst år 1977 från rusdrycksförsäljningslagen (1954:521), som samtidigt upphävdes.

I fråga om regelns närmare ursprung kan följande sägas. Det utredningsförslag som låg till grund för rusdrycksförsäljningslagen – upptaget i ett betänkande av nykterhetskommittén (SOU 1952:54) – innehöll inte något undantag om straffrihet för ringa fall av överträdelse av förbudet mot olovlig försäljning av rusdrycker. I propositionen med förslag till 1954 års lag uttalade departementschefen i denna fråga (prop. 1954:151 s. 613):

Självfallet är det, såsom ock framhållits av kommittén, viktigast att straffbestämmelserna möjliggör inskridande mot yrkesmässiga langare och mot dem som överlåter rusdrycker till underåriga eller avstängda. Kriminaliseringen kan emellertid icke avgränsas till dessa fall. Många andra fall av överlåtelser kan icke godtagas ur allmän synpunkt. Att på tillfredsställande sätt angiva dessa överlåtelser i en lagtext torde vara praktiskt ogörligt. Jag tillstyrker därför kommitténs förslag att kriminalisera all försäljning av rusdrycker, vartill rätt ej föreligger enligt den föreslagna förordningen.

Det är emellertid också klart att många fall av överlåtelser icke står nämnvärt i strid med de intressen som uppbäres av försäljningslagstiftningen. En ovillkorlig bestämmelse om straff skulle i sådana fall kunna te sig stötande. Jag föreslår därför en regel av innebörd att domstolarna skall äga

befogenhet att fria från straff i vissa ringa fall. Då straffskalan för normalfallen icke bör uppta annat än böter, har åklagarna möjlighet att, när eftergift av påföljd enligt den nyssnämnda regeln synes motiverad, meddela åttalseftergift enligt 20 kap. 7 § rättegångsbalken.

I särskilda utskottets utlåtande med anledning av propositionen uttalades att bestämmelsen torde medföra att bagatellartade fall av olovlig överlåtelse inte kommer att föranleda åtal (SäU 1954:1 s. 195, rskr 310).

I lagstiftningsärendet vid LHD:s tillkomst berördes inte frågan.

I ett lagstiftningsärende år 1981 har bestämmelserna om straffrihet för ringa fall av langning berörts i samband med en ändring i 12 § LHD. Då infördes en särskild straffsanktionerad regel om förbud mot att som gåva eller lån överläta alkoholdrycker till ungdomar, dock med undantag för att bjuda av en sådan dryck på stället. Syftet med bestämmelsen var att förhindra att ungdomar, som inte själva får köpa alkoholdrycker, tillhandahålls sådana genom gåva eller lån. Chefen för socialdepartementet anförde dock att reglerna inte borde gå så långt att den som endast låter den unge smaka av en alkoholdryck drabbas av straffansvar, exempelvis en förälder som vid något tillfälle bjuder sitt underåriga barn på en alkoholdryck. Vad gällde den lagtekniska svårigheten att avgränsa området för en straffsanktionerad regel som förbjuder gåva eller lån men tillåter att man bjuder av drycken uttalade departementschefen att gränsdragningssvårigheterna i praktiken torde kunna undvikas genom att ringa brott blev straffria (prop. 1980/81:179 s. 40). Vid riksdagsbehandlingen framställdes inga erinringar häremot (SkU 1980/81:54, rskr 330). – Här bör även nämnas att i samma lagstiftningsärende straffmaximum för bl. a. olovlig försäljning av alkoholdrycker höjdes från böter eller fängelse i högst ett år till böter eller fängelse i högst två år samt för grovt brott från fängelse i högst två år till fängelse i högst fyra år. Därvid framhöll departementschefen att syftet med höjningen av straffmaximum för normalbrotten var att markera att man bör se med större allvar på brottsligheten; från alkoholpolitisk synpunkt skulle det vara betänkligt om den uppfattningen skulle bli rådande att olovlig alkoholhantering var ett bagatellartat brott. Vidare borde höjningen leda till, förutom en skärpt tillämpning i domstolarna, även en högre prioritering hos polis- och åklagarmyndigheter (prop. s. 38).

Remissyttranden

Remissyttranden över motionen har avgetts av riksåklagaren (RÅ), rikspolisstyrelsen (RPS), hovrätten över Skåne och Blekinge, hovrätten för Övre Norrland, socialstyrelsen, Svenska kommunförbundet och Sveriges domareförbund. Sveriges advokatsamfund har förklarat sig avstå från att avge yttrande.

De flesta remissinstanserna är avvisande till motionsönskemålet att kriminalisera ringa fall av langning.

RA har avstyrkt bifall till motionen och anfört följande.

Straffbestämmelserna i 72 § LHD möjliggör inskridande mot yrkesmässiga langare och mot dem som överlåter rusdrycker till bl. a. underåriga. Att ge möjlighet till straffrättsligt ingripande mot sådant handlande är stadgandets huvuduppgift. Bestämmelsen är emellertid så generell avfattad att under den rymms även andra fall; utöver den egentliga yrkesmässiga langningen förekommer nämligen i många andra fall överlåtelser som från allmän synpunkt inte kan godtas. Men det står också klart att många fall av överlåtelser inte står i nämnvärd strid med de intressen som uppstår av lagstiftningen. Med anledning härav skulle det te sig stötande med en ovillkorlig bestämmelse om straff för all överlåtelse. LHD, liksom dess föregångare rusdrycksförsäljningslagen, innefattar därför en bestämmelse om undantag från kriminalisering av ringa fall. Sistnämnda bestämmelse får främst betydelse på det sätt att åtal inte anhängiggörs i de bagatellartade fallen. Vid bedömningen om ett visst fall är att anse som ringa är inte mängden ensamt avgörande. Denna är ett av flera kriterier som får vägas in vid bedömningen av om ringa fall föreligger. I motsats till vad som görs gällande i motionen kan således redan enligt gällande lagstiftning ingripanden mot langning ske även om överlåtelser avsett endast en enstaka flaska alkoholhaltiga drycker.

RPS har avstyrkt bifall till motionen och därvid anfört att de fall av langning där gärningsmannen kontaktar för honom okända personer i syfte att sälja en liten flaska sprit till betydande överpris enligt *RPS* uppfattning inte är att betrakta som ringa fall. Dessutom tillämpas regelmässigt förverkandereglererna även i de fall gärningen går fri från straff. Styrelsen har inte heller fått några underrättelser från polisdistrikten om att allvarliga langningsbrott skulle undandras bestraffning genom det av motionären beskrivna tillvägagångssättet. Anledning saknas därför enligt *RPS* att nu kriminalisera försäljningar som under lång tid accepterats som straffria.

Hovrätten över Skåne och Blekinge har i sitt remissyttrande anfört följande.

Det centrala brottet i LHD är olovlig försäljning av alkoholdrycker. Samma objekt har brotten olovligt anskaffande av alkoholdrycker och olovligt innehav av alkoholdrycker. Den fjärde gärningstypen i LHD med särskild brottsbenämning – olovlig dryckeshantering – har som objekt såväl alkoholdrycker som alkoholfria drycker. Straff stadgas i LHD också för försök till olovlig försäljning av alkoholdrycker och försök till olovligt anskaffande av sådana drycker. Vidare är medverkan till brott i viss utsträckning straffbelagd. Med försäljning avses i LHD varje form av tillhandahållande av drycker mot ersättning, alltså inte bara parti- och detaljhandel utan också servering. Begreppet försäljning har således en mycket vidsträckt innebörd. I proposition 1980/81:179 s. 34 heter det härom:

Det omfattar all överlåtelse mot ersättning av något slag: pengar, varor, tjänster eller andra motprestationer. Byte av en dryck mot annan dryck eller vara räknas också som försäljning. Av rättspraxis synes framgå att ersättningens storlek saknar betydelse. Även om ersättningen är ringa och endast motsvarar en liten del av dryckens värde, föreligger alltså försäljning.

Det bör också påpekas att straffansvar enligt 72 §, 74 § och 76 § LHD inträder redan vid oaktsamhet. LHD:s straffbud har således ett mycket vidsträckt tillämpningsområde. Även helt bagatellartade förfaranden ryms därför under bestämmelserna, exempelvis olovlig försäljning av en burk starköl eller gåva av motsvarande slag till en nittonåring. Med hänsyn härtill är det enligt hovrättens mening klart befogat att det beträffande samtliga ovan nämnda gärningstyper föreskrivs, att straff inte skall dömas ut i ringa fall. Annars skulle kriminaliseringen drivas in absurdum. En begränsning av det straffbara området stadgas också i 29 § lagen (1977:292) om tillverkning av drycker, m. m. i fråga om brott mot 27 och 28 §§ denna lag, dvs. främst olovlig tillverkning av sprit, vin, starköl och folköl. Vad beträffar straffrihet för ringa fall råder härigenom överensstämmelse mellan tillverkningsbrott och bl. a. försäljningsbrott i LHD. Önskvärdheten att straffbestämmelserna i den alkoholpolitiska lagstiftningen så långt möjligt är likformiga finner hovrätten självfallet också tala för att LHD:s regel om straffrihet för ringa fall av brott mot lagen bibehålls. Motionärerna synes för övrigt ha gjort sig en överdriven föreställning om bestämmelsens räckvidd. Denna torde i princip inte lägga hinder i vägen för att fälla den till ansvar som olovligen sålt eller utbjudit till försäljning en obruten halvflaska sprit (jfr NJA 1981 s. 835). – Som exempel härpå kan anföras två mål, avgjorda av denna hovrätt genom dom den 18 mars 1980, DB 4070, respektive den 26 januari 1983, DB 2019. – I det första målet (B 72/80) dömdes en 61-årig man för att han på Möllevångstorget i Malmö – ett känt tillhåll för langare – sålt en halvbutelj vodka till en annan person. Påföljden bestämdes till 20 dagsböter. Det andra målet (B 882/82) gällde en 43-årig man som på samma plats försökt att sälja en halvflaska vodka. Han dömdes till 25 dagsböter. – Vad motionärerna anført som skäl för den av dem begärda kartläggningen av rättstillämpningen i fråga om langning av alkoholdrycker övertygar följaktligen inte hovrätten om behovet av åtgärden. – På grund av det anförda avstyrker hovrätten bifall till motionen.

Hovrätten för Övre Norrland har anført att hovrätten inte känner till något mål där en allmän domstol har ogillat ett åtal för langning i sådana fall som nämns i motionen. Hovrätten anser dock att den beskrivna ordningen, om den existerar, väcker vissa betänkligheter och hovrätten har därför intet att erinra mot att den föreslagna kartläggningen kommer till stånd. Hovrätten påpekar emellertid att redan nuvarande lagstiftning i och för sig inte hindrar att en person kan åtalas och dömas för en gärning, som avses i 72 och 74–76 §§ LHD även om han har anträffats med endast en liten flaska sprit. Någon skärpning av lagen för detta ändamål är således inte nödvändig enligt hovrättens mening.

Socialstyrelsen har förklarat sig kunna varken bekräfta eller dementera påståendet om en allmän praxis. Socialstyrelsen har därvid anført bl. a. följande.

Ett flertal domar är dock kända där den olovliga försäljningen vid varje enskilt tillfälle rört endast små mängder alkoholdrycker. Påföljd har ändå utdömts eftersom man i utredningen kunnat visa att den aktuella överlåtelsen varit ett led i en mer omfattande olovlig verksamhet. Socialstyrelsen känner även till ett fall där en person dömts för försäljning av en 75-cl flaska sprit utan att försäljningen har varit ett led i en mer omfattande verksamhet. –

Socialstyrelsen anser att den nuvarande utformningen av LHD, trots förekomsten av regeln om strafffrihet i ringa fall, ger ett tillfredsställande stöd för ingripande mot t. ex. ett innehav som är ett led i en pågående illegal hantering. Socialstyrelsen vill också betona att frågan om ringa fall inte endast är kvantitetsfråga. Påföljd skall utdömas även om kvantiteten är liten om köparen/mottagaren är t. ex. en minderårig, som ju lagstiftningen vill skydda. – Någon ändring av 78 § första stycket om ringa fall är således enligt styrelsens mening inte nödvändig för att påföljd skall kunna utdömas för de fall motionärerna efterlyser. Ett borttagande av detta stadgande skulle dessutom få konsekvenser på andra områden, t. ex. olovlig försäljning i fall då medgiven försäljningsrätt överskrids (72 §) eller olovlig dryckeshantering (76 §). Det rör sig här främst om Systembolagets och restaurangernas personal samt livsmedelshandlare som säljer öl.

Vad gäller frågan om en kartläggning av rättstillämpningen har socialstyrelsen uttalat att en sådan skulle vara av värde.

Sveriges domareförbund har i sitt yttrande avstyrkt bifall till motionen och ifrågasatt riktigheten i motionärernas påstående om innebörden av rådande praxis beträffande vad som anses utgöra ringa langning. Enligt förbundets uppfattning innefattar i många fall även omfattande langningsbrott överlåtelse av endast små kvantiteter vid varje försäljningstillfälle. Det kan därför enligt förbundet inte utan vidare sägas att sådana överlåtelser lämnas utan påföljd. Förbundet anser att det av resursskäl inte är rimligt att ingripa med lagföring mot varje enstaka överlåtelse av en liten kvantitet; i de flesta sådana fall kan det i stället förmodas att enbart polisingripande med förhör har en tillräckligt avhållande effekt.

Svenska kommunförbundet har understrukit vikten av att samhället med alla medel tar avstånd från langning, särskilt den som riktar sig till ungdomar. Förbundet, som anser att riksdagen bör pröva om de åtgärder som föreslås i motionen kan bidra till att förhindra langning, har tillstyrkt bifall till motionen.

Förverkande av alkoholdrycker hos ungdomar

Bakgrund

Önskemålet i motion 1755 om strängare förverkanderegler synes vara att förstå så att förverkande av alkoholdrycker från unga personer borde få ske utan att man behöver utreda om brott verkligen har ägt rum.

Tillämpningen av förverkanderegeln i 79 § LHD förutsätter att de aktuella dryckerna har varit föremål för brott. Genom en uttrycklig bestämmelse som infördes år 1981 gäller att förverkande får ske även hos den som är fri från ansvar för brottet enligt 78 § om dryckerna har anskaffats för personligt bruk (prop. 1980/81:179 s. 40, SkU 54, rskr 330).

Förverkande utan samband med brottslig gärning förekommer i mycket begränsad omfattning i svensk rätt. I 36 § kap. 3 BrB ges möjlighet att förklara förverkade dels föremål som på grund av sin särskilda beskaffenhet

och omständigheterna i övrigt kan befaras komma till brottslig användning, dels ock andra föremål som är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa och som har påträffats under omständigheter som gav anledning att befara att de skulle komma till sådan användning. I specialstraffrätten finns också några exempel på förverkandebestämmelser som i princip överensstämmer med 36 kap. 3 § BrB. Sålunda gäller enligt förordningen (1959:312) om förbud mot innehav av vissa stiletter m. m. bl. a. att om en springstilet eller en springkniv av det slag som avses i förordningen innehas av den som inte har fyllt 21 år, stiletten eller kniven skall förklaras förverkad, om det inte är uppenbart obilligt. Ytterligare ett exempel finns i 40 § vapenlagen (1973:1176), som bl. a. stadgar att om någon innehar ett skjutvapen utan att vara berättigad därtill vapnet kan förklaras förverkat, om det inte är uppenbart obilligt.

I detta sammanhang bör även erinras om den lagändring i 30 § allmänna ordningsstadgan (1956:617) som trätt i kraft den 1 januari 1983 och som innebär att spritdrycker, vin eller starköl som påträffas hos den som förtär sådana drycker i strid mot ett förbud i lokal ordningsstadga skall förklaras förverkade, om inte särskilda skäl talar mot det. Förverkandet kan ske oavsett vem dryckerna tillhör. Vidare kan förverkande under viss förutsättning ske också av drycker hos någon som var i sällskap med den som överträtt förtäringförbudet (prop. 1982/83:9, JuU 6, rskr 58).

Det kan finnas anledning att härjämte nämna vissa lagregleringar som har släktskap med den reglering som berörs av det ifrågavarande motionsspörsmålet. Sålunda gäller enligt 8 § lagen (1976:511) om omhändertagande av berusade personer m. m. att alkoholhaltiga drycker som påträffas hos den som omhändertagits enligt lagen skall fräntas denne, om inte särskilda skäl talar däremot. Dryckerna skall därefter förstöras eller försäljas enligt regler i lagen (1958:205) om förverkande av alkoholhaltiga drycker m. m. Vidare föreskrivs i 16 § andra stycket allmänna ordningsstadgan att sprit, vin eller starköl inte får drickas vid offentlig tillställning som äger rum inomhus eller utomhus inom inhägnat område annat än i samband med tillåten servering av sådana drycker. Det stadgas också att sprit, vin eller starköl som inte får drickas inte heller får förvaras i lokalen eller på platsen. Och i 1 § tredje stycket lagen om förverkande av alkoholhaltiga drycker m. m. föreskrivs att om någon i strid mot gällande bestämmelser medför sådana drycker vid offentlig tillställning, dryckerna skall förklaras förverkade. Slutligen kan anmärkas att det i den sociala värdlagstiftningen finns liknande regler; se 14 och 25 §§ lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om värd av unga och 17 och 32 §§ lagen (1981:1243) om värd av missbrukare i vissa fall.

Remissyttranden

Remissyttranden över motion 1755, såvitt gäller frågan om förverkande, har lämnats av samma remissinstanser som angetts i föregående avsnitt.

Remissutfallet är negativt.

RÅ, som erinrat om den återhållsamhet som hittills iakttagits i fråga om förverkande utan samband med brott, har avstyrkt bifall till motionen. Därvid har han bl. a. uttalat att syftet bakom att skapa en bestämmelse som den motionären förordar förvisso är vällovligt. Emellertid har *RÅ* vidare anfört följande.

Att tillgodose det på sätt som föreslagits harmonierar emellertid inte bara illa med den restriktivitet som lagstiftaren ansett nödvändig vid tillskapande av "fristående" förverkandebestämmelser, utan införandet av den föreslagna förverkandemöjligheten skulle också allvarligt kunna inskränka medborgarnas krav på frihet och rättssäkerhet. Jag avstyrker därför förslaget. Samtidigt vill jag erinra om, att det ej är ovanligt att lokala ordningsstadgor förbjuder förtäring av alkoholdrycker på allmän plats där förtäringen ej sker i samband med tillåten utskänkning. Spritdrycker, vin eller starköl kan efter lagändring som trädde i kraft den 1 januari 1983 förklaras förverkade om de påträffas hos den som bryter mot sådan lokal ordningsbestämmelse, se 30 § tredje st. lagen (1982:1171) om ändring i allmänna ordningsstadgan (1956:617). Därigenom har tillskapats förverkanderegler som torde till icke ringa del tillgodose det syfte som ligger bakom det i motionen framlagda förslaget.

Även *RPS* har avstyrkt bifall till motionsyrkandet och därvid anfört följande.

Det av motionären beskrivna tillvägagångssättet i Sundsvall där polisen beslagtar sprit- och ölkassar i ungdomars besittning har laga stöd i 79 § LHD. I de allra flesta fall kan polisen utgå från att någon har begått ett brott i och med att alkoholdryck överlämnats till den som inte får köpa själv. Ett införande av ett förbud för ungdomar att inneha alkohol av samma karaktär som innehavsförbudet beträffande narkotika skulle föra alldeles för långt.

Hovrätten över Skåne och Blekinge anser inte att det finns behov av en så vidsträckt förverkandebestämmelse som den motionären efterlyser. Enligt hovrättens mening ger redan gällande rätt möjlighet att förklara förverkade alkoholdrycker som påträffas hos den som kan antas vara för ung för att ha rätt att få sådana drycker utlämnade till sig eftersom det straffbelagda området omfattar inte bara olovlig försäljning (72 § och 76 §) – varmed menas även byte – utan också annat olovligt anskaffande, gåva och lån av alkoholdrycker till ungdomar inräknat (74 § jämförd med 12 §).

Hovrätten har vidare anfört.

Man måste emellertid ha klart för sig att LHD:s regler om åldersgränser (11 och 12 §§), till vilka straffbestämmelserna i 74 och 76 §§ delvis anknyter, går ut på att den unge "kan antas inte ha fyllt" 18 eller 20 år. För den som inom kort gör detta, saknas det givetvis ofta anledning till ett dylikt antagande. I fråga om en sjuttonåring som anträffas med en kasse folköl eller en nittonåring som bär på en systempåse, kan det sålunda inte tas för givet att dryckerna varit föremål för brott enligt LHD. I så fall kan inte heller förverkande ske. För att verkställa beslag fordras emellertid inte full bevisning om att förverkande kan ske, utan det räcker att föremål – i detta fall

dryckerna – skäligen kan antas vara på grund av brott förverkade (27 kap. 1 § rättegångsbalken). Kravet på bevisning för beslag är således ganska lågt.

Hovrätten har slutligen gjort den invändningen att det från principiell synpunkt förefaller mindre lämpligt att ingripa med förverkande i fall där brott inte kan styrkas; därvid har hovrätten framhållit att inom såväl specialstraffrätten i övrigt som i BrB förverkande praktiskt taget genomgående är knutet till att en straffbelagd gärning har begåtts. Att på ett specialområde införa en förverkandereglering som i detta hänsccnde avviker från vad som annars gäller bör enligt hovrättens mening inte komma i fråga.

Hovrätten för Övre Norrland har i sitt remissyttrande anfört att motionären inte synes avse att helt frikoppla förverkandepåföljden från ett föregående brott utan att avsikten i stället torde vara att i fall, där alkoholhaltiga drycker anträffas hos yngre personer och man kan presumera att dryckerna varit föremål för brott, förverkande skulle få ske utan att man närmare behöver utreda om brott verkligen har ägt rum.

Hovrätten har därefter utvecklat sin mening enligt följande.

Denna ordning är enligt hovrättens mening inte invändningsfri. Den innebär nämligen att den som riskerar ett förverkande måste styrka att förutsättningar för ett sådant ingripande *inte* föreligger, således en omkastad bevisbörda mot vad som annars gäller vid talan om förverkande. Att detta är ägnat att väcka betänkligheter illustreras inte minst av vad som anförs i motionen om att någon domstolsprövning rörande det beskrivna förfarandet i Sundsvall inte har förekommit på grund av rädsla hos dem från vilka beslag görs. Det kan inte uteslutas att härigenom kan uppstå risker för godtycke och ojämnhct i tillämpningen. Hovrätten avstyrker av anförda skäl motionen i denna del.

Socialstyrelsen har pekat på att förverkande av alkoholhaltiga drycker skall ske även hos den som är fri från ansvar enligt 78 § tredje stycket LHD, t. ex. hos en minderårig som köpt av en langare eller anlitat ett ombud. Socialstyrelsen har vidare anfört.

Möjlighet att förverka drycker som påträffas hos t. ex. ungdomar föreligger alltså om man kan presumera att de varit föremål för brott. Detta stadgande torde sålunda ha gett bl. a. Sundsvallspolisen ett direkt lagstöd för sitt handlande. – För att ytterligare förstärka möjligheterna till förverkande ändrades LHD år 1981 på ytterligare en punkt. Då kriminaliserades gåva och lån av alkoholdrycker till ungdomar (12 §). Före denna tidpunkt hävdade underåriga som påträffades med alkoholdrycker ofta att de fått dem som gåva eller lån. Eftersom detta var förfaranden som inte var förbjudna i LHD kunde polisen alltså i dessa fall inte förverka dryckerna. Genom lagändringen är det nu möjligt för polisen att beslagta och förverka alkoholdrycker hos ungdomar även när det rör sig om gåva eller lån. – Sammantaget torde enligt socialstyrelsens mening förverkandebestämmelserna i 79 § om bl. a. olovlig försäljning och olovligt anskaffande och den kompletterande specialbestämelsen i 12 § om gåva och lån ge det lagstöd som krävs för förverkande i de aktuella fallen. Att alltid presumera att alkoholdrycker som ungdomar inncnar har varit föremål för brott och alltså kan förverkas torde inte vara

möjligt. En underårig person har möjlighet att t. ex. transportera sådana drycker för sina föräldrars räkning från en plats till en annan. Om motionärernas önskemål om en undantagslös förverkanderegul skulle tillgodoses skulle även dessa drycker förverkas. Socialstyrelsen vill också peka på de svårigheter en sådan generell förverkanderegul skulle innebära när det gäller hemtillverkade alkoholdrycker t. ex. hemtillverkat vin. Inga åldersgränser gäller för denna tillverkning. Förverkande skulle alltså inte kunna ske av alla alkoholdrycker hos en underårig även om motionärens önskemål skulle genomföras.

Sveriges domareförbund har avstyrkt bifall till motionsyrkandet och anfört att en förutsättning för förverkande i de avsedda fallen måste vara att den underårige hävdar att alkoholdrycken är hans, såsom också är fallet vid det av motionären återopade förfarandet i Sundsvall. Förbundet, som framhåller att innehavet inte behöver ha föregåtts av en brottslig handling – även om så ofta torde ha skett – ifrågasätter den föreslagna regeln av principiella skäl; innehav av alkoholdrycker är ju inte straffbart i sig. Vidare anser förbundet att det kan befaras att innehavaren kommer att hävda att alkoholdrycken inte tillhör honom och att en förverkanderegul därigenom skulle kunna förlora mycket av värde.

Svenska kommunförbundet har i denna fråga samma inställning som redovisats i föregående avsnitt.

Anstiftan till langning

Bakgrund

Inom straffrätten finns regler om ansvar inte bara för den som utfört gärningen utan också för den som främjat gärningen med råd eller dåd (medverkansansvar). Anstiftan är en form av medverkan till brott. Anstiftan föreligger enligt 23 kap. 4 § BrB när någon förmått annan att utföra brottet. Härmed avses att anstiftaren lämnat avgörande psykisk medverkan till brottet. Medhjälp till brott, som är en annan medverkansform, kan vara såväl psykisk som fysisk.

Enligt 78 § tredje stycket LHD förekommer medverkansansvar vid samtliga fullbordade brott enligt lagen med särskild brottsbenämning, dvs. olovlig försäljning av alkoholdrycker (72 §), olovligt anskaffande av alkoholdrycker (74 §), olovligt innehav av alkoholdrycker (75 §) och olovlig dryckeshantering (76 §). Vidare förekommer medverkansansvar vid försök till olovlig försäljning och försök till olovligt anskaffande av alkoholdrycker. Det vanligaste slaget av medverkan vid brott mot alkohollagstiftningen torde vara att uppträda som köpare eller på annat sätt låta alkoholdrycker anskaffas åt sig. Såsom tidigare anförts undantas emellertid enligt 78 § tredje stycket sista meningen från ansvar den till vilken alkoholdrycken har sålts eller annars har anskaffats för personligt bruk.

I förordningen (1937:436) angående försäljning av rusdrycker, som år 1955

ersattes av rusdrycksförsäljningslagen (1954:521), fanns en regel om frihet från delaktighetsansvar för den som olovligen köpt rusdrycker eller eljest fått sådana anskaffade åt sig (7 kap. 15 §). Vid rusdrycksförsäljningslagens tillkomst uttalades (SOU 1952:54 s. 350) att det måste anses synnerligen stötaande att köparen inte skulle kunna straffas ens i det fall att han själv förmått den andre till den olovliga åtgärden. I rusdrycksförsäljningslagen intogs därför en bestämmelse om att den till vilken rusdrycker sålts eller eljest anskaffats var förfallen till ansvar för medverkan i form av anstiftan (89 § 2 mom.).

En utläggning om innebörden av regeln om ansvar för anstiftan har gjorts i den av Walberg m. fl. utgivna kommentaren till rusdrycksförsäljningslagen (Handel med drycker, 2 uppl. 1957, s. 183 f). Där anförs bl. a.:

I enlighet härmed bör t. ex. en berusad person, som förmått annan att köpa sprit åt sig i en systembutik, kunna dömas för anstiftan till olovligt tillhandagående. När det gäller försäljning från langare, torde man däremot – som påpekats av riksåklagarämbetet i yttrande över 1956 års rusdrycksförsäljningsutrednings förslag – i regel inte böra räkna med att anstiftan föreligger enbart därför att det varit köparen som tagit kontakt med langaren och inte tvärtom. För langarens villighet att sälja torde det nämligen inte spela någon roll om han eller köparen tagit det omedelbara initiativet. Langaren är ju beredd att sälja till vem som helst.

Rusdrycksförsäljningslagen reglerade handeln med rusdrycker, dvs. spritdrycker, vin och starköl. Handeln med annat öl reglerades i ölförsäljningslagen (1961:159). Den innehöll inga bestämmelser om ansvar för medverkan, och analogisk tillämpning av BrB:s medverkansregler torde inte ha varit aktuell annat än vid fall av grov brottslighet. Även annan medverkan till brott mot ölförsäljningslagen än att uppträda som köpare var alltså normalt straffri.

Vid LHD:s tillkomst togs medverkansansvaret bort för de aktuella brotten såvitt gäller den till vilken alkoholdrycker har sålts eller annars har anskaffats för personligt bruk. Departementschefen anförde därvid:

F. n. gäller att den till vilken alkoholdrycker olovligen försålts eller anskaffats kan straffas för anstiftan. Bestämmelsen har visat sig svårtillämplig. Jag föreslår att straffansvar ej skall förekomma för den till vilken alkoholdrycken olovligen försålts eller anskaffats (prop. 1976/77:108 s. 93).

Vad departementschefen anförut föranledde inte något uttalande från riksdagens sida (SkU 1976/77:40, rskr 231).

Sammanfattningsvis kan sägas att jämfört med rusdrycksförsäljningslagen och ölförsäljningslagen innebär LHD:s reglering av medverkansansvaret att det straffbelagda området både utvidgats och inskränkts. Utvidgning har skett bl. a. genom att medverkansansvar införts också vid brottet olovlig dryckeshantering och genom att straffriheten för köpare och andra förvärvare begränsats till alkoholdrycker som anskaffats för personligt bruk. Inskränkningen åter består i att köpare och andra förvärvare inte längre kan straffas för anstiftan av överlåtarens brott.

Remissyttranden

Remissyttranden har avgetts av samma remissinstanser som räknats upp i det föregående.

Samtliga remissinstanser utom en är avvisande till förslaget.

RA, som anfört att frågan huruvida anstiftan föreligger eller ej ofta torde innebära avsevärda bevissvårigheter för åklagaren, anser inte att det föreligger vägande skäl att fråga den gällande regleringen.

RPS har avstyrkt bifall till motionen i den aktuella delen och har därvid anfört följande.

I rusdrycksförsäljningslagen 89 § 1 mom. första stycket och 2 mom. var anstiftan till olovlig försäljning och olovligt anskaffande av rusdrycker kriminaliserad. Erfarenheterna visade emellertid att bestämmelserna var svårtillämpade. Tiden närmast före *LHD*:s tillkomst torde mycket få personer ha straffats för ifrågavarande anstiftan. Ett återinförande av ett anstiftansbrott torde mot bakgrund av nämnda erfarenheter få en mycket ringa effekt. Kampanjer mot langning är enligt *RPS* uppfattning en effektivare satsning för att få bort benägenheten att hjälpa ungdomar att få tag i alkoholdrycker.

Hovrätten över Skåne och Blekinge ifrågasätter inte bedömningen att den tidigare regleringen varit svårtillämpad. *Hovrätten* anser vidare att anstiftansansvaret för köpare enligt rusdrycksförsäljningslagen var av ringa praktisk betydelse, varför ett återinförande av detta ansvar vore en föga meningsfull åtgärd. *Hovrätten* biträder därför inte förslaget. Däremot anser *hovrätten* att det kan finnas anledning att överväga om inte ett självständigt ansvar för den som köper langarsprit bör utredas.

Hovrätten för Övre Norrland har erinrat om departementschefens yttrande i prop. 1976/77:108 (s. 93) om att den dittillsvarande bestämmelsen om anstiftan varit svår att tillämpa och har med avstyrkande av motionsyrkandet vidare anfört.

Något närmare sägs dock inte om i vilket hänseende bestämmelsen visat sig vara svårtillämpad. Man kan emellertid peka på svårigheterna att avgöra i vilka fall den, för vars räkning alkoholdrycker har anskaffats, verkligen har förmått annan, dvs. langaren till brott, och i vilka fall langaren mera av eget initiativ har begått brottet (se härom militieombudsmannens ämbetsberättelse 1965 s. 165 ff).

Dessa svårigheter gör sig måhända inte gällande med samma styrka vid olovligt anskaffande av alkoholdrycker som vid olovlig försäljning av sådana drycker. Eftersom motionen huvudsakligen behandlar langning som ger ungdom tillgång till alkohol, torde det dock i främsta rummet vara i fråga om det förstnämnda brottet som motionären vill se en kriminalisering av anstiftan. Såsom framgår av militieombudsmannens nyssnämnda beslut synes det också ha varit i dessa fall som man tidigare ansåg anstiftan föreliggå. Detta skulle innebära att en kriminalisering av anstiftan till langning – varmed torde få förstås såväl olovlig försäljning som olovligt anskaffande av alkoholdrycker – i första hand leder till att handlingar som företas av ungdomar beläggs med straff. Detta anser *hovrätten* vara olyckligt av olika

skäl. I stället vill hovrätten förorda att ytterligare satsningar görs på information, som riktas dels till ungdomar, dels till personer som kan tänkas olovligen anskaffa alkoholdrycker åt ungdomar, och på kampanjer, som kan motivera ungdomar att avstå från bruk av alkoholdrycker. Vidare bör vid behov de polisiära åtgärderna mot langare och langning intensifieras, så som bl. a. har skett i Umeå under senare år.

Socialstyrelsen har i sitt remissyttrande hävdat att en regel om ansvar för anstiftan skulle vara svårtillämpad om den återinfördes. Styrelsen, som avstyrkt bifall till förslaget, har vidare anfört.

Vill man, vid olika former av olovlig överlåtelse av alkoholdrycker, kriminalisera köparen/mottagaren torde enligt styrelsens mening ett stadgande om straff för anstiftan inte vara effektivt. En generell regel att alla som köper av en person som gör sig skyldig till olovlig försäljning eller olovligt anskaffande skulle behövas för att tillgodose motionärens önskemål.

Den lagtekniska utformningen av en sådan regel kräver ytterligare överväganden.

Sammanfattningsvis anser styrelsen det vara en viktig uppgift att förhindra olovlig överlåtelse av alkoholdrycker, särskilt till ungdomar. De förslag till ändringar som förts fram i motionerna kan dock enligt styrelsens mening inte bidra till att underlätta dessa strävanden.

Sveriges domareförbund har anfört följande.

Beivrandet av langning bygger i de flesta fall på uppgifter lämnade av köpare under polisutredningen och i åtskilliga fall i vittnesmål inför domstol. Köparnas benägenhet att avslöja langaren skulle enligt domareförbundet säkerligen minska om de själva riskerar ansvar för anstiftan. Med hänsyn härtill och till att den föreslagna utökningen av straffansvaret skulle splittra myndigheternas resurser avstyrker domareförbundet det framlagda förslaget.

I fråga om *Svenska kommunförbundets* remissyttrande hänvisas till vad som anförts i det föregående.

Utskottet

Inledning

Utskottet behandlar i detta betänkande två motioner som gäller tre skilda frågor om langning av alkoholdrycker, m. m.

I motion 889 begärs att rättstillämpningen beträffande langningsbrott kartläggs och att i förekommande fall förslag till skärpt lagstiftning läggs fram. Det framhålls i motionen att den rådande straffriheten för ringa fall av langning i praktiken leder till att ingripanden mot langning inte sker om den misstänkte bär med sig endast en liten flaska sprit.

I motion 1755 förespråkas dels strängare förverkanderegler vad gäller alkoholdrycker som innehas av ungdomar, dels införande av straffansvar för anstiftan till langning. Motionären gör gällande att det skulle bli lättare att bekämpa langning till ungdomar om det införs en bestämmelse som medger

att förverkande får ske utan att man behöver utreda om brott verkligen har ägt rum. En kriminalisering av anstiftan till langning torde enligt motionären vara väl förankrad i det allmänna rättsmedvetandet och få betydande allmänpreventiv effekt.

Beträffande den lagstiftning som reglerar de frågor som tas upp i motionerna kan följande huvuddrag nämnas.

I lagen (1977:293) om handel med drycker (LHD) finns regler om bl. a. försäljning av alkoholdrycker. Därmed avses spritdrycker, vin, starköl och annat öl vars alkoholhalt överstiger 1,8 viktprocent.

Det är förbjudet att sälja alkoholdrycker om rätt därtill inte föreligger enligt LHD (3 §). Vid detaljhandel med spritdrycker, vin och starköl får varor inte säljas till den som kan antas ej ha fyllt 20 år. Motsvarande gäller vid detaljhandel med öl och vid servering av alkoholdrycker i fråga om den som kan antas ej ha fyllt 18 år. Alkoholdrycker får heller inte säljas eller lämnas ut till den som är märkbart påverkad av alkohol eller annat berusningsmedel. Vidare skall utlämning av alkoholdrycker vägras om det finns särskild anledning att anta att varan är avsedd att olovligen tillhandahållas någon (11 §). Det är förbjudet att som ombud eller på därmed jämförligt sätt skaffa alkoholdrycker till bl. a. den som inte har rätt att få sådana varor utlämnade till sig. Spritdrycker, vin eller starköl får heller inte överlämnas som gåva eller lån till den som kan antas inte ha fyllt 20 år. Detsamma gäller i fråga om öl beträffande den som kan antas inte ha fyllt 18 år. Från det nyss sagda om gåvor eller lån är undantaget det fall att någon bjuder av en alkoholdryck för förtäring på stället (12 §).

Brottet *olovlig försäljning av alkoholdrycker* begår den som uppsåtligen eller av oaktsamhet säljer alkoholdrycker utan tillstånd eller, om det inte behövs tillstånd, utan rätt enligt LHD, samt den som serverar spritdrycker, vin eller starköl som har anskaffats på annat sätt än genom köp hos det statliga detaljhandelsbolaget. Straffet är böter eller fängelse i högst två år eller, om brottet är grovt, fängelse i högst fyra år (72 §).

Brottet *olovligt anskaffande av alkoholdrycker* innebär att någon i strid mot 12 § uppsåtligen eller av oaktsamhet skaffar alkoholdrycker åt annan. Straffet är detsamma som vid brott mot 72 § (74 §).

Den som innehar alkoholdrycker i uppenbart syfte att olovligen sälja dem döms för *olovligt innehav av alkoholdrycker* till böter eller fängelse i högst ett år (75 §).

Brottet *olovlig dryckeshantering* innebär i sin huvudform att någon uppsåtligen eller av oaktsamhet säljer eller lämnar ut alkoholdrycker till någon som kan antas inte ha uppnått föreskriven ålder eller som är märkbart påverkad av alkohol eller annat berusningsmedel, eller vid partihandel underlåter att förvissa sig om att köparen har rätt att återförsälja varan. Straffet är böter eller fängelse i högst sex månader (76 §).

Ringa fall av bl. a. olovlig försäljning av alkoholdrycker är straffritt. I fråga om försök till brottet gäller ansvarsreglerna i 23 kap. brottsbalken

(BrB). Beträffande medverkansansvar tillämpas reglerna därom i 23 kap. 4 och 5 §§ BrB. Dock föreskrivs att den skall vara fri från ansvar till vilken alkoholdrycker har sålts eller annars har anskaffats för personligt bruk (78 §).

I fråga om förverkande gäller enligt 79 § bl. a. att drycker som har varit föremål för brott enligt LHD eller värdet av dryckerna samt utbyte av sådant brott skall förklaras förverkade om det inte är uppenbart obilligt. Förverkande av drycker får ske även hos den som enligt 78 § är fri från ansvar för brottet, dvs. hos den person som köpt eller annars skaffat alkoholdrycker för personligt bruk.

Utskottets överväganden

Allmänt

Missbruk av alkohol är ett av våra största sociala problem. Alkoholens skadeverkningar träffar inte bara de enskilda missbrukarna och deras närstående; de berör också de flesta av samhällets sektorer. Det finns ett starkt samband mellan alkoholberusning och kriminalitet. Det är vidare utan tvivel så att en stor del av de samlade social- och sjukvårdsresurserna tas i anspråk av alkoholmissbrukare och av personer med alkoholbetingade sjukdomar och skador. Härtill kommer att alkoholmissbruk är en viktig orsak till många typer av olyckshändelser, t. ex. i trafiken, och till betydande ekonomiska skador för samhället genom produktionsbortfall m. m.

Utskottet vill inledningsvis framhålla att utskottet delar den grundläggande syn beträffande överträdelser av alkohollagstiftningen som kommer till uttryck i motionerna. Det är sålunda enligt utskottets mening en mycket angelägen uppgift att bekämpa den olovliga hanteringen av alkoholdrycker; särskilt gäller detta naturligtvis när det är ungdomen som är utsatt. Utskottet instämmer därför i uppfattningen att det är viktigt att i största möjliga utsträckning förhindra langningsbrott och även i övrigt skapa en alkohollagstiftning som effektivt verkar i samma riktning.

I sammanhanget finner utskottet anledning framhålla att LHD år 1981 har skärpts i flera avscenden och att avgörande därvid har varit synpunkter av sådant slag som ligger bakom de nu aktuella motionsyrkandena. Här kan som exempel nämnas att straffmaximum då höjdes för bl. a. olovlig försäljning av alkoholdrycker från fängelse i högst ett år till fängelse i högst två år samt för grovt brott från fängelse i högst två år till fängelse i högst fyra år (72 §). I lagstiftningsärendet betonade chefen för socialdepartementet att syftet med höjningen av straffmaximum för normalbrotten var att markera att man bör se med större allvar på brottsligheten: från alkoholpolitisk synpunkt skulle det vara betänkligt om den uppfattningen skulle bli rådande att olovlig alkoholhantering var ett bagatellartat brott. Hon framhöll vidare att höjningen borde leda till, förutom en skärpt tillämpning i domstolarna, även

en högre prioritet för dessa brott hos polis- och åklagarmyndigheter (prop. 1980/81:179 s. 38). Nämnas bör vidare att i samma lagstiftningsärende en särskild straffsanktionerad regel infördes om förbud mot att som gåva eller lån överlåta alkoholdrycker till ungdomar, dock med undantag för att bjuda av en sådan dryck för förtäring på stället (12 §). Syftet med bestämmelsen var att förhindra att ungdomar, som inte själva får köpa alkoholdrycker, tillhandahålls sådana drycker som gåva eller lån. Chefen för socialdepartementet anförde dock att reglerna inte borde vara så långtgående att de medför straffansvar för den som låter den unge smaka av en alkoholdryck, exempelvis en förälder som vid något tillfälle bjuder sitt underåriga barn av en alkoholdryck. Beträffande svårigheten att i lagtext avgränsa området för en straffsanktionerad regel som förbjuder gåva eller lån men som gör det tillåtet att bjuda av drycken uttalade departementschefen att gränsdragnings-svårigheterna i praktiken torde kunna undvikas genom att ringa brott blev straffria (prop. s. 40). Vid riksdagsbehandlingen riktades inga erinringar häremot (SkU 1980/81:54, rskr 330).

Utskottet övergår nu till att var för sig behandla de skilda motionsönskemålen.

Ringa fall av langning

I motion 889 anför motionärerna att regeln om straffrihet för ringa langning i praktiken har lett till att man inte ingriper mot den som bär med sig endast en liten flaska; enligt motionärerna har det utformats en praxis som inte tar hänsyn till om en enkel överlåtelse utgör ett led i en pågående illegal hantering av alkohol. I stället ser man enbart till det aktuella innehavet.

Bestämmelsen om att ringa fall av bl. a. langning inte skall medföra straff infördes år 1954 när rusdrycksförsäljningslagen (1954:521) kom till. Den överfördes år 1977 till dess efterföljare, LHD. Som motiv för att skapa detta undantag från kriminaliseringen av olovlig försäljning av rusdrycker framhöll departementschefen i propositionen till rusdrycksförsäljningslagen att många fall av överlåtelser inte står nämnvärt i strid med de intressen som uppbärs av försäljningslagstiftningen och att en ovillkorlig bestämmelse om straff i sådana fall skulle kunna te sig stötande (prop. 1954:151 s. 613). Någon gensaga häremot förekom ej vid riksdagsbehandlingen (SäU 1954:1 s. 195, rskr 310).

Utskottet har inhämtat yttranden över motionen. De flesta remissinstanser avstyrker bifall till den. Remissinstanserna ifrågasätter genomgående riktigheten i motionärernas påstående om praxis beträffande langning av enstaka flaskor sprit. Det påpekas i åtskilliga remissyttranden att redan enligt nuvarande lagstiftning ingripande kan ske mot langning även vid små mängder alkoholdrycker; bl. a. riksåklagaren och rikspolisstyrelsen har betonat att mängden inte är ensamt avgörande utan är endast ett av flera

kriterier som vägs in vid bedömningen av om fallet är ringa eller inte. Flera remissinstanser har redogjort för domar där personer dömts för olovlig försäljning av endast helt små kvantiteter alkoholdrycker.

Utskottet vill för sin del anföra följande.

Straffbestämmelserna i fråga om langning, dvs. i första hand olovlig försäljning av alkoholdrycker, har som sitt viktigaste syfte att möjliggöra ingripanden mot yrkesmässiga langare och mot dem som säljer alkoholdrycker till ungdom. Som nyss framhållits ser utskottet allvarligt på dessa typer av brottslighet, framför allt när den riktar sig mot unga människor.

Enligt utskottets mening ger den genom remissbehandlingen förebragta utredningen rörande tillämpningen av straffrihetsregeln inte anledning att befara att praxis skulle ha utvecklats i den riktning som motionärerna gör gällande. Straffrihetsregeln synes i stället användas med den försiktighet som var avsedd vid dess tillkomst.

Det är vidare enligt utskottets bedömning påkallat att det finns en regel om frihet från straff i fråga om de överträdelser av LHD som inte ter sig straffvärda. Härvidlag förtjänar det att betonas att enligt lagen inte bara uppsåtliga handlingar är straffbelagda utan att även oaktsamma överträdelser omfattas av LHD. Inte minst inom den senare gruppen torde det kunna förekomma fall när en tillämpning av straffrihetsregeln kan vara motiverad. Utskottet vill också hänvisa till det nyss återgivna uttalandet i 1981 års lagstiftningsärende om att vissa gränsdragningsvärigheter torde kunna undvikas genom tillämpning av en sådan regel (prop. 1980/81:179 s. 40).

Vad nu sagts innebär att utskottet inte anser att det finns något behov av en sådan kartläggning av rättstillämpningen och sådana lagändringar som efterlyses i motion 889. Utskottet avstyrker därför bifall till motionen.

Förverkande av alkoholdrycker hos ungdomar

Förverkanderegeln i 79 § LHD förutsätter för sin tillämpning att dryckerna har varit föremål för brott. Önskemålet i fråga om förverkande i motion 1755 torde vara att uppfatta så att förverkande av alkoholdrycker från ungdomar borde få ske utan att det behöver utredas om brott verkligen har ägt rum.

Förverkande utan samband med brottslig gärning förekommer i mycket begränsad omfattning i svensk rätt. I 36 § kap. 3 BrB ges möjlighet att förklara förverkade dels föremål som på grund av sin särskilda beskaffenhet och omständigheterna i övrigt kan befaras komma till brottslig användning, dels andra föremål som är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa och som har påträffats under omständigheter som gav anledning att befara att de skulle komma till sådan användning. I specialstraffrätten finns också några exempel på förverkandebestämmelser som inte förutsätter brott och som i princip överensstämmer med 36 kap. 3 § BrB (se t. ex. 3 § förordningen [1959:312] om förbud mot innehav av vissa stiletter m. m. och

40 § vapenlagen [1973:1176]). Nämnas bör även 30 § allmänna ordningsstadgan (1956:617) som innebär att spritdrycker, vin eller starköl som påträffas hos den som förtär sådana drycker i strid mot ett förbud i lokal ordningsstadga skall förklaras förverkade, om inte särskilda skäl talar mot det. Vidare bör nämnas att det i 8 § lagen (1976:511) om omhändertagande av berusade personer finns en regel om att alkoholhaltiga drycker som påträffas hos den som omhändertagits enligt lagen skall fräntas denne, om inte särskilda skäl talar däremot. Dryckerna skall därefter förstöras eller försäljas enligt regler i lagen (1958:205) om förverkande av alkoholhaltiga drycker m. m. Också i den sociala vårdlagstiftningen finns liknande regler; se 14 och 25 §§ lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga och 17 och 32 §§ lagen (1981:1243) om vård av missbrukare i vissa fall.

De av utskottet inhämtade remissyttrandena över förverkandefrågan är allmänt avvisande till motionsförslaget. Remissinstanserna vänder sig särskilt mot tanken att det, i strid mot den restriktivitet i detta avseende som hittills gällt, skulle skapas en möjlighet till förverkande utan anknytning till ett föregående brott. Både principella skäl och rättssäkerhetsskäl åberopas därvid. Samtidigt framhålls det att redan nuvarande reglering ger tillfredsställande möjligheter att förklara alkoholdrycker förverkade såsom motionärerna avser.

Enligt utskottets mening är den nuvarande regleringen av möjligheterna till förverkande i LHD – såsom också framhållits under remissbehandlingen – tillfredsställande. Utskottet kan därför inte ställa sig bakom motionärens önskemål, särskilt som ett tillgodoseende därav skulle bryta mot huvudprincipen om att en förverkandeförklaring förutsätter att ett brott har begåtts. Utskottet avstyrker därför bifall till motion 1755 i denna del.

Anstiftan till langning

Inte bara den som utfört en gärning såsom gärningsman utan även den som främjat gärningen med råd eller dåd kan i många fall komma i fråga för straffrättsligt ansvar (medverkansansvar). En form av medverkan till brott är *anstiftan*. Anstiftan föreligger enligt 23 kap. 4 § BrB när någon genom psykisk medverkan förmått annan att utföra brottet. *Medhjälp till brott*, som är en annan form av medverkan till en brottslig handling, kan vara av såväl psykisk som fysisk art.

I 78 § tredje stycket LHD föreskrivs ansvar för medverkan vid bl. a. olovlig försäljning av alkoholdrycker, dvs. langning. Den vanligaste formen av medverkan vid brott mot alkohollagstiftningen torde bestå i att man uppträder som köpare eller på annat sätt låter alkoholdrycker anskaffas åt sig. Emellertid undantas enligt 78 § tredje stycket sista meningen LHD från ansvar den till vilken alkoholdrycken har sålts eller annars har anskaffats för personligt bruk. Det är denna regel som kritiserats i motion 1755; motionären för fram önskemålet om att anstiftan till langning bör kriminaliseras.

Bestämmelsen i LHD om frihet från anstiftansansvar för den som för sitt personliga bruk köpt sprit av en langare hade en motsvarighet i förordningen (1937:436) angående försäljning av rusdrycker. När denna förordning ersattes av rusdrycksförsäljningslagen (1954:521) avskaffades emellertid straffriheten och det föreskrevs i stället att den till vilken rusdrycker sålts eller eljest anskaffats var förfallen till ansvar för medverkan i form av anstiftan (89 § 2 mom.). I det utredningsbetänkande (SOU 1952:54) som låg till grund i lagstiftningsärendet hade uttalats att det måste anses synnerligen stötande att köparen inte skulle kunna straffas ens i det fall att han själv förmått den andre till den olovliga åtgärden (s. 350).

Som nyss nämnts finns det aktuella anstiftansvaret inte i LHD. Vid lagens tillkomst uttalade departementschefen att bestämmelsen i 89 § 2 mom. rusdrycksförsäljningslagen hade visat sig svårtillämplig, varför den borde tas bort (prop. 1976/77:108 s. 93). Något uttalande från riksdagens sida gjordes ej i saken (SkU 1976/77:40, rskr 231).

Även i denna del är utfallet av utskottets remissbehandling negativt. Alla remissinstanser utom en avstyrker förslaget att återinföra anstiftansansvar för langningsbrott.

I remissyttrandena anförs genomgående att den tidigare regleringen varit svårtillämpad och haft ringa praktisk betydelse. Riksåklagaren understryker att frågan huruvida anstiftan föreligger eller ej ofta torde innebära avsevärda bevissvårigheter för åklagaren. En hovrätt framhåller svårigheten att avgöra i vilka fall den, för vars räkning alkoholdrycken anskaffats, verkligen har förmått langaren till brott och i vilka fall langaren mera av eget initiativ har begått brottet. Domareförbundet pekar i sitt yttrande på att köparens benägenhet att avslöja langaren skulle kunna minska om köparen själv riskerade ansvar för anstiftan.

När det gäller det i motion 1755 framställda önskemålet om att återinföra straffansvar för den som är anstiftare till langningsbrott vill utskottet uttala sin principiella förståelse för ett sådant synsätt som motionären för fram. Såsom framhölls när den gällande regleringen infördes år 1977 och såsom nu har hävdats av remissinstanserna i detta ärende är emellertid svårigheter förenade med tillämpningen av en regel som den efterlysta. Under den tid som en regel motsvarande den som motionären efterfrågar gällde i rusdrycksförsäljningslagen hade den också ringa praktisk betydelse. Utskottet finner också att en bestämmelse om ansvar för köparen skulle kunna inrymma negativa alkoholpolitiska effekter.

Utskottet, som med hänvisning till det sagda inte anser skäl föreligga för en ändring i LHD i det aktuella avseendet, avstyrker bifall till motionen även i denna del.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *ringa fall av langning*
att riksdagen avslår motion 1982/83:889,
2. beträffande *förverkande av alkoholdrycker hos ungdomar*
att riksdagen avslår motion 1982/83:1755 i denna del (yrkande 1).
3. beträffande *anstiftan till langning*
att riksdagen avslår motion 1982/83:1755 i denna del (yrkande 2).

Stockholm den 27 oktober 1983

På justitieutskottets vägnar

BERTIL LIDGARD

Närvarande: Bertil Lidgard (m), Lisa Mattson (s), Eric Jönsson (s), Helge Klöver (s), Arne Svensson (m), Gunilla André (c), Karl-Gustaf Mathsson (s), Ulla-Britt Åbark (s), Sven Munke (m), Hans Petersson i Röstånga (fp), Lars-Erik Lövdén (s), Hans Göran Franck (s), Inger Wickzén (m), Birthe Sörestedt (s) och Elving Andersson (c).

